

ФРАНЦУСКА НА ПОЧЕТКУ XX ВЕКА

Француске граматике српског језика и српско-француске културне везе

Grammaire élémentaire de la langue serbe, Pierre de Lanux et Augustin Ouyévitch, Paris: Librairie Delagrave, 1916.

1. Културни утицај Француске на Србију постоји од Француске буржоаске револуције, а друштвени, политички, научни и уметнички контакти двеју земаља ојачани су с краја 19. и у првој половини 20. века. То нарочито важи за турбулентни историјски период Првог и Другог рата, а посебно за живи контакт Француске и Краљевине СХС у међуратном периоду. Уплив француског културног модела на српско тле могао је бити посредан – француску културну идеју баштинио је нпр. Јован Стерија Поповић читајући француске ауторе; а могао је бити и непосредан – значајан број српских интелектуалаца и уметника који су се школовали у Француској доносио је грађански политички, уметнички, културни и образовни модел назад у отаџбину. Када говоримо о филолошким наукама, говори се о распону од Јована Суботића до Јована Дучића, Богдана и Павла Поповића, Јована Скерлића, па све до Иве Андрића и Милоша Црњанског, затим Душана Матића итд. Међутим, та је сарадња била двосмерна јер је, с друге стране, Србија француским интелектуалцима и уметницима пружала простор за културну размену и међусобно разумевање. У складу с општим духом времена, интересовање Француза за српске и југословенске прилике почетком 20. века расте и део француских интелектуалаца окреће се Балкану.

Таква личност био је и Пјер де Лани (Pierre de Lanux) (1887–1955) – дипломата, новинар, писац и професор. У својој богатој дипломатској каријери посебно се интересовао за српску и југословенску националну идеју. Период од 1912. до 1914. године провео је као ратни коресподент на Балкану за разне новине, укључујући париски *Figaro*. Учествовао је у писању брошуре *L'Unité yougoslave* (Plot, éditeur.) 1915. године, а већ 1916. штампа књигу *La Yougoslavie. La France et les Serbes. Les crises de 1908 à 1916 ; l'esprit du Serbe combattant ; la Yougoslavie et l'évolution de l'idée nationale ; l'unité sud-slave et la paix, la valeur de l'alliance serbe* (Payot, éditeur.).

Исте године (1916) објављује граматiku српског језика за Французе *Grammaire élémentaire de la langue serbe* (Librairie Delagrave, éditeur.) у коауторству с Тином Ујевићем, у томе тренутку ватреним поборником југословенске идеје, који као емигрант стиже у Париз да живи и ствара 1913. године.

Предговор граматике – *Introduction* потписује Миленко Р. Веснић, значајан српски дипломата и политичар који је велики део своје политичке каријере преламао кроз

сарадњу Србије и Француске. Говорећи о пријатељским односима двеју земаља, М. Веснић упућује на значај граматике српског језика за Французе с обзиром на недостатак у културној размени – примећује да много Француза не зна српски језик. С тим у вези, кратак предговор (V–VI) завршава речима: „Ce livre vient combler une grande lacune; son succès est donc assuré d’avance“.

2. Након кратког увода (1–2) дидактичко-методичке природе, у којем се дају савети за савладавање градива –*Conseils pratiques pour étudier seul*, приказују се граfiјски системи ћирилице и латинице, заједно с изговором сваке графеме. Пажњу привлачи репартиција *Alphabet serbe ou cyrillique : Alphabet croate ou Latin*, која се у раду посебно разматра с обзиром на историјски статус наведених писама у српској култури.

Основне информације о тзв. српско-хрватском језику (у складу с југословенском идејом) налазе се у одељку *La langue serbo-croate* (6–8), тичу се употребе писама, елементарне дијатопијске разуђености језика и врста речи. Након тога представља се морфологија српског језика с одговарајућим вежбањима (морфо)синтаксичких модела које треба усвојити.

Именичке парадигме и вежбе у вези сусвајањем деклинационих типова у српском језику налазе се у поглављу *Le substantif (Именица)* (8–26). Дати су сви деклинациони типови, као и напомене у вези с појединачним захтевним облицима, попут вокатива једнине именица мушког и женског граматичког рода. Аутори су, као добри методичари, пажњу посветили суплетивним облицима лексемâ основног лексичког фонда, па се тако упућује на облике попут *брат : браћа, дете : деца, човек : људи, господин : господа* (13). Лексеме се представљају системски, према одговарајућим творбеним моделима тамо где је то могуће – тако се у обради именица женског рода на сугласник лексика наводи с коментаром „Tous les mots en ост, indiquant des propriétés“, с примерима *благодот, верност, слабост* итд. У вежбама за савлађивање именичког система дају се једноставни реченични модели попут „Дед је стар. – Отац је здрав. – Мајка је добра.“ (18) итд., али дају се и конструкције као што је „Наш народ је мален, али храбар“ (19) или „Рат се води оружјем и новцем“ (23), па се на тај начин почетници упознају и с основним напоредним односима у независној реченици и падежним значењима. Нарочито је значајан део *Conversation*, који прати градиво у вези сасвим представљеним врстама речи и даје основне прагматске моделе у српском језику – „Здраво! Како сте? како ви? Хвала, добро, а ви? Хвала Богу.“ (25) итд.

Одељак *L’adjectif (Придев)* (26–35) обрађује придеве, њихову деклинацију и компарацију уз одговарајућа вежбања. У подели придева према значењу, под бројем (3) *possessif* (26) убрајају се форме *мој, твој* итд., с напоменом да се у српском језику сматрају заменицама, што говори о стратегији ауторâ да појаву из српског граматичког система приближе говорницима француског језика у складу с њиховим језичким осећањем. Уредно се представља одређени и неодређени вид придева у деклинацији (*Forme indéfinie* и *Forme définie*) (28–29), што се данас приликом усвајања српског језика обично не чини, с обзиром на то да именичка промена придева застарева. Компаратив се предочава системски, у вези с њим се уводи јотовање (*тврдо, тврђи; драго, дражи*), а посебно се коментарише и творба компаратива у вези с придевима на *-ак, -ок, -ек* (*кратак, краћи, далек, даљи, дубок, дубљи*) и сл. (30).

Поглавље *Le pronom (Заменица)* (35–40) пружа увид у основну поделу заменица према значењу, с посебним освртом на деклинацију личних заменица. У вежбама за савлађивање заменичког система сада се користе захтевније конструкције попут „Јесте ли разговарали са својом вереницом?“, а уводе се и пословичке форме, уп. нпр. – „Колико људи, толико ћуди“ (39).

Le nombre (Број) (40–45) почетнике упознаје са системом основних и редних бројева, даје деклинацију бројева *два* и *три* (не и *четири*, што може говорити о статусу деклинације овога броја у живом језику), као и промену заменичког придева *сав* (42).

Део граматике *Le verbe (Глагол)* (45–62) обрађује конјугациони систем српског језика. Помоћни глагол *бити* представља се посебно – *Le verbe auxiliaire* (45–52), дају се основни и енклитички облици у презенту, а глагол се наводи у свим предвиђеним облицима које треба усвојити – осим презента, то су футур, перфекат, аорист, имперфекат, кондиционал, императив и глаголски прилог прошли (*Gérondif*), с обавезним упитним и одричним формама. Правила за грађење наведених глаголских облика дају се у делу *Le verbe régulier* (52–58), где се представљају парадигме глаголана *-ти* у којима се поклапају инфинитивна и презентска основа (што странци најлакше усвајају), укључујући и глаголски прилог садашњи, некадашњи партицип презент актива (*Participe présent*), као и глаголски придев трпни, некадашњи партиципа претерита пасива (*Participe passé passif*) (55). Одељак *Les verbes irréguliers* (59–62) доноси глаголске врсте које се при усвајању српског језика као страног доживљавају несистемским – то су глаголи на (1) *-сти* и (2) *-ћи*, затим (3) *-нути*, (4) *-овати*, *-евати*, *-ивати*, а групу (5) прати коментар „En fin voici quelques autres formes irrégulières“, са примерима попут *лагати*, *лажем*, *чути*, *чујем*, *звати*, *зовем* итд. (60–61). Без обзира на неке мањкавости оваквог приступа, аутори на ограниченом простору кориснике граматике упознају системски с делом конјугације (што је за почетни ниво усвајања језика сасвим довољно).

Поглавље *La préposition (Предлог)* (63–66) предлоге разматрау вези с падежима уз које стоје – *Prépositions régissant le datif*, *Prépositions régissant l'accusatif* итд., без јасних стратегија за усвајање датих модела.

У одељку *L'adverbe (Прилог)* (66–67) прилози се разврставају према значењу (*Adverbes de temps*, *Adverbes de lieu*, *Adverbes de manière*), с тим да се прилози за начин постали од придева, који чине продуктивну и броју класу, не обрађују посебно, али се јасно предочавају коментаром „Le neutre des adjectifs est employé adverbialement: добро, bon; вруће, chaud, etc.“ (67).

Специфичности тонског акцента представљене су у делу *Accent Tonique* (67–68). Аутори дају основне податке о подели акцената према квалитету и квантитету, поста акценатској дужини уводе симболе којима се акценти означавају. Наводе се основна правила акцентовања, а мора се напоменути да нека објашњења одступају од Вук–Даничићеве норме, у којој се иначе акценат сагледава – за ауторе дугоузлазни акценат има силазни тон, нпр. *на́род (le peuple)*, а дугосилазни има узлазни тон, нпр. *те́ло (le corps)* (67). Вредна је пажње чињеница да су аутори одлучили да обраде акценат, а да је у питању граматика *élémentaire*, како у наслову стоји.

Пре речника дата је епска песма *Орање Марка Краљевића* и њен превод на француски језик (69–70), као репрезентативни прецедентни текст српске културе.

Lexique (71–109) је француско-српски речник који вероватно ваља посматрати као потребу матерњег говорника француског језика да се изрази на српском. У том светлу, културне информације које речник доноси говоре више о Французима него о Србима. У њему се осим лексема основног фонда – *ami*, *пријатељ* (73), *chambre*, *соба* (77), *soif*, *жеђ*, (f.) (103), често бележи и лексика која надилази основни фонд – *auguiser*, *оштривати*, *брусити* (72), *belliqueux*, *ратоборан* (75), *bile*, *жуч* (75), *incorrigible*, *непоправљив* (87), *parjure*, *кривоклетник* (95) итд.

Речник очекивано доноси различите лексеме у вези с ратовањем – *balle*, *кугла*, *тане* (74), *bataille*, *битка* (75), *embûche*, *заседа* (82), *émeute*, *побуна* (82), *révolte*, *побуна* (101), *révolution*, *преврат*, *револуција* (101), а истовремено бележи и лексеме маркере развијене цивилизације и грађанске културе – *aqueduc*, *водовод* (73), *architecte*, *неимар*, *архитекта* (74), *socialiste*, *социјалиста* (103) итд.

На крају, културна информација садржана у овој граматичкој не своди се на речник. Приручник се рашчитава као један од могућих начина на који се српска култура може представити странцима. Поред датог прецедентног текста (*Орање Марка Краљевића*), различитих прецедентних израза – „Младост лудост, старост слабост“ (25), „Ко те не зна, скупо би те платио“ (39), „Бејаше једном један краљ и у њега три сина“ (51), „Чини добро, добрим ће ти се вратити“ (56), ту су и искази у примерима вежбања који утичу на рецепцију српске културног наслеђа, али и југословенске идеје у француској средини – „Марко Краљевић је славан и велик“ (19), поменуто „Наш народ је мален, али храбар“ (19), „Србија је наша домовина“ (19), „Хрвати и Словенци су браћа Србима“ (22) итд.

3. Граматика *Grammaire élémentaire de la langue serbe* (Librairie Delagrave, éditeur.) својом садржином и дидактичко-методичким приступом одговара другим граматикама исте намене тога времена. Она доноси основе граматичког система српског језика – посебна пажња посвећује се морфологији (у деловима где се представља граматички систем) и (морфо)синтакси (у вежбањима), док се фонетске појаве помињу само ако су у служби морфологије (нпр. јотовање у вези с компаративом придева). Сваку граматичку партију прате вежбања у облику одговарајућих реченица путем којих се корисници упознају с морфосинтаксичким и основним реченичним моделима у српском језику, а нарочито су значајни делови вежбања у којима се усвајају комуникативне стратегије потребне за свакодневни живот. Обухват граматичких категорија које се у граматичкој обрађују, текстови који их прате и, нарочито, богат речник, показују да овај приручник ипак надилази атрибут *élémentaire* у своме називу.

Културни оквир у којем се српски језик посматра одговара духу времена – у југословенској идеји језик је већ преименован у тзв. српско-хрватски. Важније, ова граматика је сведочанство живе културне сарадње Француске и Србије с почетка 20. века и реалне потребе да тај културни контакт не остане једносмеран.

Једнако значајно, ова је граматика носилац културне информације у контакту – она сведочи о српској култури, њеној рецепцији у француском културном моделу, али и артикулацији француског наслеђа кроз српски језик. Колико је културна информација садржана у граматичкој специфична с обзиром на реципијента показала би упоредна анализа оваквих приручника насталих у 19. и почетком 20. века намењених другим народима, али и летимичан увид у друге граматике потврђује спецификум српско-француског контакта забележен у овој. Из тих разлога је део рада и посвећен

лингвокултуролошкој анализи одабраних сегмената *Grammaire élémentaire de la langue serbe*.